

ZINTEGROWANY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH W ŚWIETLE POLITYKI UNII EUROPEJSKIEJ

Tom 1

Rolnictwo i Wspólna Polityka Rolna

pod redakcją
Romana RUDNICKIEGO
i Mieczysława KLUBY

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA

**ZINTEGROWANY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH
W ŚWIETLE POLITYKI UNII EUROPEJSKIEJ**

**INTEGRATED RURAL DEVELOPMENT
UNDER THE POLICY OF THE EUROPEAN UNION**

Tom 1

Rolnictwo i Wspólna Polityka Rolna
Agriculture and the Common Agricultural Policy

pod redakcją
Romana Rudnickiego,
Mieczysława Kluby

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA

Recenzent

Prof. zw. dr hab. Jan Falkowski – UKW w Bydgoszczy

Projekt okładki

Tomasz Jaroszewski

Zdjęcie na okładkę

Leszek Kozłowski

Publikacja współfinansowana ze środków projektu badawczego
NCN UMO-2011/03/B/HS4/04952 pt. Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa
w warunkach oddziaływania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej oraz dotacji Oddziału
Terenowego Agencji Nieruchomości Rolnych w Bydgoszczy

Printed in Poland

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2014

ISBN 978-83-231-3235-6

WYDAWNICTWO NAUKOWE UMK

ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

REDAKCJA: tel. (56) 611 42 95; fax (56) 611 47 05

e-mail: wydawnictwo@umk.pl

DYSTRYBUCJA: ul. Reja 25, 87-100 Toruń

tel./fax (56) 611 42 38, e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

DRUK: Drukarnia Wydawnictwa Naukowego UMK

Spis treści

Wprowadzenie	7
Roman Rudnicki, Mieczysław Kluba, Łukasz Wiśniewski Zróżnicowanie regionalne rolnictwa a poziom absorpcji funduszy Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce	9
Jan Sikora Wspólna Polityka Rolna w świadomości mieszkańców wsi	37
Józef Stanisław Zegar Typy społeczno-ekonomiczne indywidualnych gospodarstw rolnych według rodzaju gmin	57
Benicjusz Głębocki Analiza zmian w strukturze obszarowej gospodarstw i ich rozłogu w Polsce w latach 2002 i 2010	75
Ryszard Cymerman, Marek Ogryzek Oddziaływania programów unijnych na proekologiczny rozwój rolnictwa w Polsce	105
Michał Jasiulewicz, Dorota Janiszewska Rozproszona energetyka szansą rozwoju lokalnego w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju	121
Marek Marks, Kinga Treder, Magdalena Jastrzębska, Marta Kostrzewska Możliwości wykorzystania gruntów rolniczych północno-wschodniej Polski do uprawy roślin na cele energetyczne	137

Agnieszka Gil	
Współczesne funkcje rolnictwa Małopolski	149
Gabriela Czapiewska	
Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich regionu pomorskiego ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa	171
Ewa Nowak, Anna Świątek	
Dopłaty unijne jako determinanta przemian rolnictwa na przykładzie powiatu przysuskiego w latach 2000–2012	187
Robert Hoffmann	
Lokalne grupy działania jako sieci instytucjonalne	203
Spis autorów	219

Wprowadzenie

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej stanowi dla rolnictwa z jednej strony szansę rozwoju i trwałej poprawy sytuacji ludności rolniczej, a z drugiej ogromne wyzwanie cywilizacyjne. Jubileusz dziesięciolecia członkostwa naszego kraju we Wspólnocie jest dobrą okazją do oceny zachodzących przemian. Tak ukierunkowane badania zajmują ważne miejsce w pracach Komisji Obszarów Wiejskich Polskiego Towarzystwa Geograficznego - były przedmiotem obrad odrębnej sesji w ramach XXX Seminarium Geografii Wsi pt. „Wiejskie obszary funkcjonalne” (Toruń – 26-27 czerwca 2014 r.).

Niniejsza publikacja dokumentuje prace Komisji w tym zakresie - zawiera 11 artykułów (17 autorów), prezentujących wyniki badań prowadzonych w 8 ośrodkach naukowych (Kielce, Koszalin, Kraków, Olsztyn, Poznań, Słupsk, Toruń, Warszawa), obejmujące różnorodną problematykę badawczą rozwoju rolnictwa i wspólnej polityki rolnej, zarówno pod względem zakresu przestrzennego, jak i merytorycznego. Ujęcie całościowe struktury przestrzennej rolnictwa dotyczyło całego terytorium Polski (R. Rudnicki, M. Kluba, Ł. Wiśniewski) oraz pojedynczych województw (A. Gil – małopolskie, G. Czapiewska – pomorskie). W publikacji znajdują się także artykuły koncentrujące się na analizie pojedynczych cech rolnictwa polskiego, zwłaszcza typów społeczno-ekonomicznych gospodarstw rolnych (J. Zegar) oraz ich struktury obszarowej (B. Głębocki). Większość prac uwzględnia zagadnienie Wspólnej Polityki Rolnej UE, zarówno z punktu widzenia jej postrzegania przez mieszkańców wsi (J. Sikora), jak i oceny wybranych instrumentów – dopłat unijnych (E. Nowak, A. Świątek) i programu

rolnośrodowiskowego (R. Cymerman, M. Ogryzek). Uwzględniono również zagadnienia wzrostu rangi odnawialnych źródeł energii (dwa artykuły - M. Jasiulewicz i D. Janiszewskiej oraz M. Marksa, K. Treder, M. Jastrzębskiej i M. Kostrzewskiej) oraz aktywizującej roli Lokalnych Grup Działania (M. Hoffmann). Wyniki badań zawarte w niniejszej publikacji wykazały szereg problemów analizy zróżnicowania przestrzennego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz oceny wpływu funduszy UE na tempo i kierunki zachodzących zmian. Wykazano, że zagadnienie to jest istotne pod względem zarówno naukowym, jak i aplikacyjnym - dotyczy rozwiązywania zadań stawianych przed nauką w celu pokonania barier rozwoju polskiej wsi, zwłaszcza w okresie obecnie realizowanej perspektywy finansowej UE (lata 2014-2020).

Roman Rudnicki i Mieczysław Kluba

Roman Rudnicki
Mieczysław Kluba
Łukasz Wiśniewski

Wydział Nauk o Ziemi
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ZRÓŻNICOWANIE REGIONALNE ROLNICTWA A POZIOM ABSORPCJI FUNDUSZY WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ W POLSCE

REGIONAL DIFFERENTIATION OF AGRICULTURE AND THE LEVEL OF ABSORPTION FROM THE COMMON AGRICULTURAL POLICY FUNDS IN POLAND

Zarys treści: W pracy podjęto próbę oceny zróżnicowania regionalnego rolnictwa polskiego (wg PSR 2010), obejmującej zarówno poszczególne segmenty struktury przestrzennej rolnictwa, jak i jego całościowe ujęcie w formie ogólnego poziomu rolnictwa i typów strukturalnych. Zróżnicowanie to oceniono na tle poziomu absorpcji funduszy WPR. Przeprowadzono również ranking województw z punktu widzenia rozpatrywanych cech diagnostycznych. Wykazano czołową pozycję województwa kujawsko pomorskiego, cechującego się zarówno wysokim poziomem rolnictwa, jak i absorpcji środków WPR.

Słowa kluczowe: zróżnicowanie regionalne rolnictwa, poziom rolnictwa, struktura rolnictwa, płatności unijne.

Wprowadzenie

Wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 2010 stanowią obecnie podstawowe źródło informacji na temat polskiego rolnictwa. Świadczy o tym szeroka i różnorodna tematycznie lista publikacji GUS, dotyczących pre-

zencacji danych spisowych na temat wybranych segmentów struktury przestrzennej rolnictwa (Użytkowanie...2011, Charakterystyka...2012, Środki...2012, Uprawy ogrodnicze 2012, Uprawy rolne...2012, Pracujący...2013, Zwierzęta...2013) oraz opracowań eksperckich pod redakcjami: Głębockiego (2014), Józwiaka, Ziętary (2012), Poczty (2013) oraz Zegara (2013). Dane te coraz częściej stanowią podstawę źródłową szeregu innych publikacji naukowych (np. Rudnicki 2014a, 2014b). Należy zaznaczyć, że w/w spis był pierwszym od czasu przystąpienia Polski do UE, przez co dane prezentowane są według zmienionej metodologii, zgodnie z wymogami Eurostatu. Niniejszy artykuł¹, bazując na danych PSR 2010, dotyczy próby oceny regionalnego zróżnicowania rolnictwa polskiego, obejmującej zarówno poszczególne segmenty struktury przestrzennej rolnictwa, jak i jego całościowe ujęcie w formie ogólnego poziomu rolnictwa. Podjęto również próbę oceny zróżnicowania regionalnego tego poziomu na tle absorpcji środków Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) pozyskanych przez gospodarstwa rolne w Polsce.

Realizacja tak określonego zadania badawczego wiązała się z potrzebą rozwiązania szeregu problemów metodycznych, związanych z jednej strony z wydzieleniem i właściwym wyrażeniem cech diagnostycznych rolnictwa, z wyborem metody ich syntetycznego ujęcia, a następnie odniesienia uzyskanych wyników do zróżnicowania regionalnego poziomu absorpcji środków unijnych.

W ramach doboru cech przede wszystkim posłużono się kryterium ich reprezentatywności, tj. aby wykorzystane w analizie wskaźniki charakteryzowały wszystkie istotne elementy struktury przestrzennej rolnictwa tj.: użytkowanie ziemi, strukturę agrarną, ludność rolniczą, wyposażenie techniczne gospodarstw rolnych, strukturę i poziom produkcji rolniczej. Przy wyborze wskaźników posłużono się także kryterium uniwersalności (powszechność występowania wykorzystanych w badaniu cech) oraz syntetyczności (konstrukcja wskaźników obejm-

---

¹ Praca wykonana została w ramach projektu badawczego NCN UMO-2011/03/B/HS4/04952 pt. Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa polskiego w warunkach oddziaływania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej

mujących możliwie dużą liczbę cech pojedynczych). Z kolei w celu syntetycznego ujęcia wydzielonych cech diagnostycznych wykorzystano tzw. wskaźnik Perkala (średnia znormalizowana – por. Racine, Raymond 1977). Procedurę taką wykorzystano także do konstrukcji syntetycznego wskaźnika absorpcji środków WPR.

Struktura użytkowania ziemi

Istotnym elementem badań geograficzno-rolniczych jest struktura użytkowania ziemi. Obejmuje ona szereg form użytkowania gruntów, na ogół odniesionych do ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych (użytki rolne, lasy, pozostałe grunty – tzw. struktura użytkowania ziemi – ogółem) oraz do powierzchni użytków rolnych (grunty orne, uprawy trwałe – głównie sady, oraz łąki i pastwiska – tzw. struktura rolniczego użytkowania ziemi).

W tym zakresie wyniki PSR 2010 stanowiły podstawę wydzielenia trzech, poniżej omówionych, cech diagnostycznych:

(1) Udział gruntów gospodarstw rolnych w ogólnej powierzchni danego regionu.

Wskaźnik ten informuje o randze terytorialnej funkcji rolniczej. Jego przeciętna wartość dla Polski wynosi 57,8% – wskazuje, że gospodarstwa rolne stanowią najważniejszy segment zagospodarowania przestrzennego w Polsce. Wynika to ze stosunkowo korzystnych warunków środowiska przyrodniczego oraz niższego w porównaniu do państw Europy Zachodniej poziomu urbanizacji i industrializacji (Bański 1998). W układzie województw wskaźnik wahał się od 37,6% w lubuskim (znaczący udział gruntów leśnych) i 42,7% w śląskim (znaczący udział gruntów zurbanizowanych) do wyraźnej przewagi gruntów rolnych (65–70%) w kujawsko-pomorskim, lubelskim i wielkopolskim.

(2) Udział użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej w ogólnej powierzchni użytków rolnych.

Użytki rolne utrzymywane zgodnie z normami spełniającymi wymogi Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie minimalnych norm z dnia 12 marca 2007 r. (Dz. U. z 2010 r., nr 39,

poz. 211), z reguły objęte systemem płatności obszarowych UE, stanowią kategorię gruntów o dobrej kulturze rolnej. Ich udział w ogólnej powierzchni użytków rolnych wyznacza środowiskowe standardy gospodarowania w rolnictwie. Dobra kultura rolna to zespół działań mających na celu zapobieganie erozji gleb, przeciwdziałanie niszczeniu siedlisk naturalnych, prawidłową gospodarkę zasobami wodnymi oraz ochronę trwałych użytków zielonych. Przeciętna wartość tego wskaźnika w kraju wynosi 94,2%, co wskazuje na wysokie standardy rozwoju zrównoważonego w rolnictwie polskim, a jego zróżnicowanie według województw waha się od 85,3% w śląskim i 86,3% w podkarpackim do 98–99% w kujawsko-pomorskim, opolskim i wielkopolskim.

(3) Udział powierzchni intensywnych form zagospodarowania rolniczego (pod zasiewami, ogrodami przydomowymi i uprawami trwałymi) w ogólnej powierzchni użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej.

Wskaźnik ten informuje o poziomie intensywności rolniczego użytkowania ziemi. Analizowane formy użytkowania, w porównaniu do użytków zielonych, charakteryzują się większymi nakładami pracy żywej i uprzedmiotowionej oraz znacznie większymi efektami produkcyjnymi (Rudnicki 1997). Ich przeciętny poziom w Polsce wynosi 74,4% – od 53,4% w woj. małopolskim i 55,3% w woj. podkarpackim do ponad 85% w woj. kujawsko-pomorskim (85,5%) i 89,5% w woj. opolskim (por. tab. 1).

Tabela 1. Cechy diagnostyczne i syntetyczny wskaźnik oceny struktury użytkowania ziemi w rolnictwie polskim (ujęcie regionalne)

Wyszczególnienie	Grunty gospodarstw rolnych w % powierzchni ogólnej regionu	Użytki rolne w dobrej kulturze rolnej % UR ogółem	Grunty pod zasiewami, ogrodami przydomowymi i uprawami trwałymi w % ogólnej powierzchni UR w dobrej kulturze rolnej	Wskaźnik oceny struktury użytkowania ziemi	
				poziom (śred. znormal.)	lokata
Dolnośląskie	57,0	93,8	80,9	0,13	7
Kujawsko-pomorskie	70,0	98,5	85,5	1,12	1
Lubelskie	66,4	96,3	80,6	0,67	4
Lubuskie	37,6	90,7	71,1	-1,12	14
Łódzkie	63,9	95,6	81,0	0,54	5